

Ahkâm Ayetleri Çerçevesinde Tâhir B. Âşûr'un Yorum Yöntemi¹

Mustafa FIRAT

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Doktora Öğrencisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Tunceli Pertek İlçe Müftüsü, mfirat1977@hotmail.com, ORCID NO: 0009-0002-1651-3241

Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mesuto@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7074-7474

Öz

Çağdaş dönem akıl ve anlayışının tartışmaya açtığı alanların başında İslam ahkâmını ilgilendiren konular gelmektedir. Ahkâm (hüküm) ile ilgili konular beşeri hukuk ve kanun alanlarını da ilgilendirdiğinden ferdi ve beşeri planda ilgili birçok alanı etkilemektedir. Kur'an'daki ahkâm ayetleri diğer ayetlere göre bu anlamda ayrı bir değer ifade etmektedir. Ahkâm ayetlerinin, alanında uzman kişilerce günümüz insanının anlayış ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden farklı bir bakış açısıyla yorumlanması elbette ki toplumsal zaruri bir ihtiyaçtır. Tunuslu tefsir, hadis, fıkıh, fıkıh usulü, Arap dili ve edebiyatına dair telif, şerh ve hâşiye türünde kırka yakın eseri ile İslami ilimlere hâkim, kendini yetiştirmiş bir İslam âlimi olan Muhammed Tâhir b. Âşûr, tefsir alanında çağdaş dönem akıl ve anlayışının ihtiyacına cevap vermek iddiasıyla *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr* adında bir tefsir kaleme almıştır. Müfessir, Kur'an ayetlerini tefsirinde İslam literatürüyle birlikte son dönem bilimsel literatürünün verileri ışığında incelemiştir. Bu bakımdan Tâhir b. Âşûr ahkâm ile ilgili konularda en çok istifade edilmesi gereken İslam âlimlerinin başında gelmektedir. Bu çalışmada söz konusu bilgi donanımını tefsirinde istifadeye açan Tâhir b. Âşûr'un ahkâm ayetleri çerçevesinde yorum yöntemi incelenmiştir. Örneklemeler üzerinden gerçekleştirilen araştırmanın verileri tefsirin incelenmesiyle elde edilmiştir. Ahkâm ayetleri üzerinden veriler tespit edilerek aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ahkâm Ayetleri, Tâhir b. Âşûr, et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr, Yorum Yöntemi.

Tahir B. Ashur's Method of Interpretation Within the Framework of the Verses of Ahkâm

Abstract

In the contemporary period, one of the primary areas that the intellect and understanding have brought into discussion is the issues related to Islamic rulings. Since the matters concerning rulings (ahkâm) also involve human law and legal domains, they have an impact on various individual and human

To cite: Fırat, M.. & Okumuş, M. (2023). Ahkâm ayetleri çerçevesinde Tâhir B. Âşûr'un yorum yöntemi, *The Current Research in Social Sciences and Humanities*, 2(3), pp. 64-76. DOI: 10.5281/zenodo.10437784

¹ Bu makale yazarlar tarafından hazırlanan "Tâhir b. Âşûr Tefsirinde Ahkâm Ayetlerine Yaklaşımlar" başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

aspects. The verses about rulings in the Quran carry a distinct significance in this regard compared to other verses. The reinterpretation of these ruling verses by experts in the field, in a manner that responds to the understanding and needs of contemporary individuals, is undoubtedly a societal necessity. Muhammad al-Tahir ibn Ashur, a Tunisian scholar well-versed in Islamic sciences, with around forty works in the fields of Quranic exegesis, hadith, jurisprudence, legal methodology, Arabic language, and literature, has addressed the needs of contemporary intellect and understanding in his work called "et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr," claiming to provide answers. In his commentary, he delves into the Quranic verses alongside the recent scientific literature, demonstrating himself as a well-educated Islamic scholar. Therefore, Tahir ibn Ashur stands out as one of the most influential Islamic scholars to be consulted on matters related to rulings. This study examines Tahir ibn Ashur's method of interpretation within the framework of the verses on rulings, exploring how he utilizes his knowledge in his exegesis. The data for the research, conducted through examples, was obtained by analyzing the commentary. The findings, derived from the verses on rulings, are presented through the study.

Keywords: The Verses of Ahkam, Tahir ibn Ashur, et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr, Method of Interpretation.

Giriş

Tunus coğrafyası 1881 yılında Osmanlı İmparatorluğunun güçsüzlüğü fırsat bilinen Fransızlar tarafından işgal edilmiş ve bu işgal 1956 Tunus'un bağımsızlığını kazandığı tarihe kadar sürmüştür. İşgal dönemi 75 yıl sürmüştür. Bu süreçte Batı dünyasının elinde bir baskı ve sömürü aracına dönüşen fen, sanayi ve teknik ilerleme karşısında birçok İslam ülkesinde olduğu gibi Tunus'ta da büyük ilmi çalışmalar başlamıştır. 1879-1973 yılları arasında yaşayan Tunuslu âlim Muhammed Tâhir b. Âşûr, ilmi çalışmalarını ile birlikte İslami ilimlere hâkim, entelektüel bir İslam âlimi olarak Tunus'un bağımsızlık mücadelesinde etkin rol oynamıştır.

Tunus'un maruz kaldığı bu sıkıntılı süreçte tefsir, hadis, fıkıh, fıkıh usulü, Arap dili ve edebiyatına dair telif, şerh ve hâşiye türünde kırka yakın eser kaleme almıştır.² İbn Âşûr'un otuz cilt halinde yayımlanan ve ilk ismi *Tahrîrû'l-Ma'ne's-Sedîd ve Tenvîrû'l-Akli'l-Cedîd min Tefsîri'l-Kitâbi'l-Mecîd* olan, sonraları *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ismini alan bu tefsir çalışması müellifin en meşhur ve büyük hacimli eseridir. Ansiklopedik bir Kur'an tefsiri olan eser hem klasik hem de çağdaş anlayışın hâkim olduğu bir muhtevaya sahiptir.³ İbn Âşûr, Zeytûne Üniversitesinde verdiği tefsir derslerini önce *Mecelletü'z-Zeytûne*'de periyodik olarak yayımlamış ardından bunları bir araya getirip eserini telif etmiştir.⁴ Eserin telif süreci, 39 yıl 6 ay sürerek 1960 yılında tamamlanmıştır.⁵ İbn Âşûr, eserini klasik dirayet metoduna uygun şekilde ele almıştır. Fakat bu eseri diğer dirayet tefsirlerinden ayıran ve onu özgünleştiren nokta ise müfessirin küçük yaşta almış olduğu güçlü Arapça eğitiminin bir neticesi olarak Arap Dili ve Belagatinin esere ciddi anlamda yansıtılmış olmasıdır. Bununla birlikte eser tefsir ilminin dayandığı lügat, tefsire dair rivayetler, usûl-i fıkıh gibi ilim sahalarından da epeyce faydalanmıştır.

Bu makaledeki gayemiz, modern dönemde kaleme alınan bu tefsirdeki ahkâm ayetlerinin nasıl ele alındığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda müfessir Tâhir b. Âşûr'un bu konudaki yorum yöntemi, dayandığı kaynaklar ve uyguladığı veri toplama teknikleri ön plana çıkan hususlardır. Bu makalede bu hususlar ele alınarak Tâhir b. Âşûr'un konuya olan yaklaşımı irdelenecektir.

² Ahmet Coşkun, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", XIX, 332-335.

³ Ebû Hasan Cemal, "İmam Tâhir b. Âşûr", *Mecelletü'l-Ürdüniyye fî Dirâseti'l-İslâmiyye*, Ürdün, 2009, V, 72.

⁴ Ahmet Coşkun, "et-Tahrîrve't-Tenvîr", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010, XXXIX, 429-430; Ebû'l-Kâsım el-Ğâlî, *MinA'lâmi'z-Zeytûne: Şeyhu'l-Câmi'i'l-A'zâm Muhammed Tâhir b. Âşûr, Hayâtuhû ve Âsârühû*, DâruİbnHazm, Beyrut 1996, s. 75.

⁵ Muhammed Tâhir b. Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîrve't-Tenvîr*, Dâru's-Sahnûn, Tunus, I-XXX, 1997, XV, 636.

1. Araştırmanın Amacı

Toplumun itibar ederek yaşadığı ve uyguladığı hükümlerin şekillenmesinde büyük bir etkiye sahip olan ahkâm ayetlerini konu edindiğimiz bu makalede müfessirin tefsirinde benimsemiş olduğu yorum yöntemi oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda bu makalenin amacı da Muhammed Tâhir b. Âşûr'un *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr* adlı çalışmasında yer alan ahkâm ayetlerindeki tespit ve yorumları çerçevesinde konuyla ilgili yorum yönteminin tespit edilmesidir. Konu ile ilgili yorumlar müellifin tefsirinde yer verdiği kadarıyla tespit edilerek Arapçadan dilimize aktarılıp değerlendirilerek araştırmacıların fikir edinmesi hedeflenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda çalışmamız aşağıdaki başlıklar üzerinde yoğunlaşmıştır: *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr* adlı eserde ahkâm ayetlerine yapılan yorumlar nelerdir? Bu ayetlere yapılan yorumlar, müfessirin yorum yöntemini göstermesi açısından araştırmacıya hangi bilgileri sağlamaktadır?

2. Araştırmanın Önemi

20. Yy'de yazılmış en önemli tefsirlerden biri olarak kabul edilen ve klasik dirayet tefsiri niteliğinde görülmekle birlikte kendine özgü bir iç plana sahip olan *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr* isimli eser ince dil tahlilleri, derin ve önemli ictihad ve tercihleri ihtiva etmektedir. Bununla beraber eser diğer müfessirlerden de nakillere yer vermesi açısından oldukça önemlidir. Kur'an ayetlerine verilen anlamlar üzerinde doğru olan anlamın öne çıkartılarak modern dönem insanının anlayışına ışık tutma iddiasıyla telif edilen bir eserde ahkâm ayetlerinin nasıl ele alındığını ve bu ayetleri yorumlama aşamasında ne tür verilerden yararlandığını tespit etmek konunun anlaşılması için önem arz etmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda kaynak tarama yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemde çalışmamızın içeriğiyle ilgili olabilecek ana kaynaklar ile çalışmamızı destekleyebilecek diğer yardımcı kaynaklar taranarak konumuzla ilgili veriler tespit edilmiştir. Daha sonra ise elde edilen veriler konu başlıklarına göre tasnif edilmiştir. Ahkâm ayetleri çerçevesinde Tâhir b. Âşûr'un yorum yöntemini incelediğimiz bu çalışmamızda müfessirimizin ayetler hakkındaki yorumlarını derinlemesine tespit ederek, çalışma başlığımız bağlamında izahlar üzerinde yoğunlaşmayı ve yer verdiği diğer yorumlardan ayrılan taraflarını açığa çıkaracak şekilde bir yöntem takip etmeyi uygun gördük. Müfessirimizin yaptığı tahlil ve değerlendirmelere, ayrıştığı ve benzeştiği noktalara yer vermeye çalıştık.

4. Kaynak Değerlendirmesi

Ahkâm ayetlerinin tefsirinde yer verilen fikhî görüşlerin, amelî mezhep imamlarının görüşleri ve tercihleriyle mukayesesini yapmak üzere tefsir ve siyer eserlerine yer verilmiş, mezheplerin o konuyla ilgili görüşünü netleştirmek adına fikhî eserlerden referans noktalarına, zaman zaman da İbn Âşûr'un tercihlerinde öne çıkan rivayetler için hadis kaynaklarına başvurulmuştur. Müfessirin hayatı, eserleri, ilmî, sosyal ve coğrafi ortamı hakkında da İbn Âşûr ile ilgili yapılan çalışmalardan faydalanılmıştır.

İbn Âşûr ve eserleri hakkında geçmişten günümüze ülkemizde ve yurtdışında birçok çalışma yapılmıştır. İbn Âşûr çok yönlü bir âlim olduğu için *İbn Âşûr'un Tefsiri ve Tefsirinin Mukaddimesinde Kırâat Olgusu, Tefsirin Gayesi ve İşlevi, İbn Âşûr'a Göre Kur'an Lafızlarında Anlam Genişlemesinin İmkân ve Sınırları, İbn 'Âşûr'un Tefsirinde İstişhâd Yöntemi* gibi onunla ilgili farklı birçok konuda makaleler yazılmıştır. Fakat Tâhir b. Âşûr'un yorum yöntemi hakkında yazılan tek makale ise Hasan Elik tarafından *Müfessir İbn Âşûr'un, Kur'an'ı Yorumlama Yöntemi İle İlgili Görüşleri* başlıklı makaledir. Ayrıca bu konuyla ilişkili olarak da Mehmet Zülfi Cennet'in, *Tâhir b. Âşûr'un Teorik ve Pratik Nesh Anlayışı*, adlı makalesi zikredilebilir. Biz ise İbn Âşûr'un yorum yönteminin ahkâm ayetleri ölçeğinde tefsir usulünde birincil kaynaklar olarak değerlendirilen başlıklara örnekler verip okuyucuya kanaat edinecek seviyede tahlillerde de bulunarak konuyu ele almaya çalışacağız. Çalışmamızın içeriği aşağıdaki başlıklardan müteşekkildir:

1. Tâhir b. Âşûr'un Tefsirinde Kullandığı Birincil Kaynaklar

Peygamber efendimiz sohbetlerinde bir şeyden haber verdiği zaman bahsettiği konuyla ilgili görüşlerini ifade ederdi. Sonra da Kuran-ı Kerim'den o konuyla bağlantılı gördüğü ayeti okurdu.⁶ Bu usul sahabeye⁷ ardından onların takipçileri olan tâbiînin anlatım şekillerine de intikal etmiş bir usul olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte sahabe ve tâbiîn ayetleri anlamlandırma ve açıklamalarında Arap edebiyatına, Cahiliye şiirine, ayetlerin nüzul sebeplerine, kıraat farklılıklarına da atıfta bulunmuşlardır.⁸ Tâbiîn dönemi rivayet tefsirinde bu temel veri alanlarına sonradan sahabe kavilleri de dahil edilmiştir.

Yapılan izahların reddedilmemesi ve/veya doğruluğunun tasdik edilebilirliği açısından Kur'an'ın Kur'an'la, Kur'an'ın sünnetle ve Kur'an'ın nüzul sebepleriyle tefsiri özel bir öneme sahiptir. Kur'an ayetlerinin anlaşılmasında bunlara ilave olarak Arap lügatine dayanmak, kıraat farklılıklarını dikkate almak da önemli bir yöntemdir. Müfessirimiz Muhammed Tâhir b. Âşûr, tefsir sahasının bu temel yöntemlerini bir yönüyle klasik dirayet metodunu da içeren *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr* adlı eserinde çok verimli bir şekilde kullanmayı başaramıştır.

2. Kur'an'ı Kur'an'la Yorumlama Yöntemi

Tefsir geleneğinde Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etmenin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu yöntem müfessirler tarafından benimsenmiş ve özenle uygulanmıştır. Bu yöntemde ayetler arasında birbirine göndermede bulunularak açıklamalar yapılır. Tâhir b. Âşûr konu bütünlüğünü sağlayabilmek, ayetler arasında ilişki kurmak adına ele aldığı ayetteki konuyla ilgili diğer surelerdeki ayetlere yer verme veya gönderimde bulunma konusunda gerekli gayret ve titizliği izahlarında göstermiştir. Bu bağlamda sadece mushaf tertibiyle ele aldığı ayeti konu bağlamında başka surelerdeki ilgili diğer ayetlere refere etmekle kalmamış bu izah tarzını daha da ileriye taşıyarak bir sureden diğer sureye geçerken önceki surenin son ayeti/ayetleriyle yeni geçtiği surenin ilk ayet/ayetleri arasında konu bütünlüğünü mutlaka izah etmiştir. Hatta bazen ele aldığı sure içerisindeki ayetler topluluğunu geçmiş bir surenin ayetler topluluğuyla olan ilgisini kurarak konuya geniş bir perspektiften bakabilmiştir. İbn Âşûr, bu şekilde Kur'an ayetleri arasındaki sentaksa yoğunlaşarak, okuyucunun kolay kolay fark edip intikal edemeyeceği bağlantı ve anlamları açıklamaya odaklanmayı eserinde kendine prensip edinmiş ve takip ettiği bu usulünü eserinde asla ihmal etmemiştir.

İbn Âşûr'un tefsirinde sentaks konusunun ne kadar önemli olduğuna çarpıcı bir yorum olması açısından ahkâm konularından biri olan hayız konusundaki iki ayet üzerinde kurduğu bağlantı ve bu bağlantı üzerinden yaptığı yorumu şöyle açıklayabiliriz: Hayız konusu Kur'an-ı Kerim 'de, "*Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay hâlinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.*" şeklinde yer almaktadır. İslam fihkında bu konuyla ilgili ahkâm ve uygulamaların yukarıda yer verdiğimiz ayet ve Hz. Peygamber'in bu konuyla ilgili rivayet edilen söz ve uygulamaları çerçevesinde şekillendiğini görmekteyiz.

İbn Âşûr, hayız konusunu açıklamaya başlamadan önce, bir önceki ayette geçen, "*Müşrik kadınları iman edinceye kadar nikâhlamayın.*" mealindeki ayetle hayız konusuyla ilgili ayetin bağlantısına dikkat çeker. Önceki ayetin ahkâm yönüyle müşrik kadınların Müslüman erkeklerle evlenmek istemesi konusunda bir yasaklama getirdiğini, Müslümanların onlara inançlarına muhalefet etmek üzere evlilik üzerinden muhalefet emrinin verildiğini belirtir. İbn Âşûr Bu bağlamda iki ayet arasında ilk bakışta fark edilemeyen bağlantıyı ilgili ayetin başında atıf harfi bulunması sebebiyle bağlantı kurar. Bu bağlantının müşriklerin Müslümanları etkilemelerinin sonucunda Müslümanların

⁶ Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi 'u's-Sahîh*, Thk. Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî, (Dârulhâyât-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 1431/2010), "Cennet", 5.

⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-Sahîh*, İstanbul, 1992, "Bed'ü'l-halk", 8, "Tefsîrusûre (32)", 1, "Tevhîd", 35; Müslim, "Cennet", 2-5; Ebûîsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmi 'u's-Sahîh*, MatbaatuMustafa'l-Bani'l-Halebi ve Evladuhu, Kahire, 1937, "Tefsîru'l-Kur'ân", 33, 57.

⁸ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usulü*, TDV Yay., Ankara, 2009, s. 230-32, 240-41.

gündemine gelen hayız dönemlerinde kadınlara bedenen yaklaşmama konusu üzerinden müşriklere inançları sebebiyle onlarla evlenmeyerek manen de muhalefet ederek uzak durma mesajının verildiğini ortaya koyar.⁹

3. Kur'an'ı Sünnetle Yorumlama Yöntemi

Tefsir usulü kitaplarında Kur'an'ın ilk tebliğcisi ve tefsir edicisinin Hz. Peygamber olduğu belirtilmektedir. Kur'an içerdiği hükümler itibarıyla sünnete geniş bir hareket alanı tanımaktadır. Hz. Peygamberi Kur'an tefsirine sevk eden en mühim etkenin İslamiyet'in ona bu konuda olan emridir. Çünkü peygamberlik vazifesinin gereği olarak peygamberler tebyin ve tebliğle mükelleftir.¹⁰ Sünnetin Kur'an'a yönelik bu tutumu sünnetin beyân fonksiyonu ve teşri' fonksiyonu olarak isimlendirilir. Kur'ani nasları tefsir etmek beyan fonksiyonu olurken helal ve haram konularındaki tutuma da teşri' fonksiyonu denir. Sünnetin her iki fonksiyonunun Kur'an tefsiri için olmazsa olmaz derecede önemli olduğu ve Kur'an yorumcusunun sünnet kaynağının bu fonksiyonlarını görmezlikten gelmesinin asla doğru olmayacağına vurgu yapılmaktadır.

Fıkıh kaynağı olarak Sünnet'e tanınan Kur'anı Kerim'in açıklanmaya (beyana) muhtaç bulunan ayetlerini hem açıklama, diğer yandan boşlukları doldurarak müstakil olarak –Kur'anı Kerim'de bulunmayan– hükümler koyma görevi bizzat Kur'anı Kerim'in ayetlerine dayanmaktadır. “Onlara indirileni halka açıklaman için sana sözü (Kur'an'ı) indirdik”¹¹ mealindeki ayet Rasulullah'nın ve dolayısıyla Sünnet'in beyan rolüne; “Rasûl size neyi getirirse onu alın, kabul edin, size neyi yasaklarsa ondan da uzak durun.”¹² “Gerçekten Rasûlullah'ta sizin için güzel bir örneklik vardır.” “De ki, Allah'a ve Rasûlüne itaat edin.” “... Rasûl onlara güzel şeyleri helal kılar, pis ve çirkin şeyleri de haram kılar” mealindeki ayetler ile bunları teyit eden hadisler de Sünnet'in teşri' rolüne mesnet teşkil etmektedir.

Kur'anı Kerim'de genel çizgileriyle anlatılan iman ve islam konularının, namaz, oruç, hac, zekât gibi temel ibadetlerin geniş açıklamaları, Sünnet'in açıklama fonksiyonuna tekabül etmektedir. Fıtır sadakası, vitir namazı, evli kişilerin zinalarının cezası, bir kadının üzerine hala ve teyzesini almanın haram oluşu, eşek etinin haram olması, Ramazan orucunu kasten ve mazeretsiz bozan kimsenin yerine getireceği keffaret vb. yüzlerce hüküm de boşlukları doldurma fonksiyonunun örnekleridir.¹³ Rasulullah'nın her iki görevinin bizzat Kur'anı Kerim'in ayetlerinde bu şekilde yer alması hem Kur'an-sünnet bütünlüğünü göstermesi hem de Kur'anı Kerim'in öne çıkan ilk tefsir kaynağının sünnet olduğunu göstermesi bakımından önemli referans noktalarıdır.

Tâhir b. Âşûr da önemine binaen tefsirinde Kur'an'ı sünnetle yorumlama yöntemini benimsemiş ve bu yöneme önemli bir değer atfetmiştir. Bu konuda müfessirimiz Kur'anı Kerim'de abdestin ahkâmı konusunda kaynak olarak kabul edilen Maide suresinin altıncı ayeti hakkında; bu ayetten önce abdestten bahseden herhangi bir ayet olmadığını, bu ayetin ise Medine'de nazil olduğunu belirttikten sonra oysa namazın Mekke döneminde Müslümanlarca ifa edilen bir amel olduğunun bilindiğini bu sebeple de abdestin bu ayetten önce gayr-ı metluv vahiy kabul edilen sünnetle teşri kılınmış olabileceğini, zaten bu ibadetin bu şekilde gerçekleştiği konusunda herhangi bir şüphenin de bulunmadığını belirtir. Nitekim Mekke döneminde abdestsiz asla namaz kılınmadığı konusunda görüş birliği olduğu bilinmektedir. Müfessirimiz İbn Âşûr, bu anlamda Ebûbekir ibn Arabî'nin âlimlerin bu ayetin ahkâmından bahsederken “Abdest Mekke'de sünnettir.” şeklindeki açıklamasına yer vererek abdestin sünnetle teşri kılındığı görüşünü desteklemek üzere onun bu konudaki ifadesini aktarmaktadır.¹⁴

⁹ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, II, 345.

¹⁰ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2011, s. 317; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 231.

¹¹ Nahl, 16/44.

¹² Haşr, 59/7.

¹³ Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, Nesil Yayınları, 1989, 65-66.

¹⁴ Ebûbekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut/Lübnan 2003, II, 47.

Tâhir b. Âşûr, gusûl abdestinin ahkâmı konusunu değerlendirirken de bu konuda inen ilk ayetin Mâide suresindeki ilgili ayet olduğu bilgisini verdikten sonra Mâide suresinin nüzul sıralamasında 112. Sırada¹⁵ ve veda haccının gerçekleştiği senede nazil olduğuna dikkat çekmektedir. O, ayetin ahkâm boyutunu kronolojik bilgidan bağımsız olarak değerlendirmemektedir. Müfessirimiz, gusûl abdestinin teşrii hakkında ilk inen ayet olarak rivayet edilen bu ayetin esasen guslün teşriini ifade etmek için inmediğini söyler. Asıl amacın su ile temizlenmenin beraberinde getirdiği kolaylıklara dikkat çekmektir. Bununla beraber insanların henüz bilmediği bir temizlenme şekli olan teyemmümü teşri kılmak da bu ayetin bir diğer amacıdır. Müslümanların ibadetlerini yaparken karşılaşacakları meşakkatlerin ortadan kaldırıldığını hatırlatmak amacıyla bu ayetin indiği düşüncesi önem kazanmaktadır. O, gusûl konusunun ayette yer almasını, o günkü topluma bilmedikleri bir şeyi öğretmek ve ahkâmını getirmek için önceden bilinen bir durumdan teyemmüm konusuna intikali sağlamak üzere bir hatırlatma olarak değerlendirmekte ve konuyu bu şekilde öne çıkarmaktadır. Müfessirimiz odaklandığı boy abdesti ile abdestin, namazın farz kılınmasıyla birlikte bu ayetlerden daha önce teşri kılınarak amel edilmeye başlandığı bilgisinin rivayetler açısından sabit olduğunu belirtir. O, sadece teyemmüm konusunu ilgili rivayetlerle¹⁶ ilişkilendirerek hicretin beşinci ya da altıncı senesinde Müreysi Gazvesi'nde teşri kılındığı yönündeki bilgiyi müstakil olarak nazara verir.¹⁷ Gusûl ve abdestin teşrii konuları ile ilgili Mâide suresinin altıncı ayeti ile Nisâ' suresinin 43. ayeti hakkında sadece teyemmümün ahkâmının hangisiyle gerçekleştiği konusunda bir tartışmanın bulunduğunu hatırlatır.¹⁸

4. Kur'an'ı Arap Lügatiyle Yorumlama Yöntemi

Kur'an-ı Kerim Arap dili ile nazil olmuştur. Onun muhatapları onu kendi kültür seviyeleri nispetinde anlayabilmişler, anlayamadıkları kısımları, bu hususta en salâhiyetli zat olan Hz. Peygambere sormuşlardı.¹⁹ Arapların İslamiyet'ten önceki hayatlarından kalan en büyük sanat eserleri şiirlerdir. Kaynakların belirttiğine göre o dönemde henüz yazının gelişmediği Arap toplumu, kitabî bilgi ve kaidelere dayanmayan, fakat geleneği teşekkül etmiş bir nazım sanatına, insanla beraber yaşamış ve yaşayacak beşeri duyguları ifade edebilen işlek bir şiir diline sahip bulunuyordu. Yaklaşık bundan on beş asır önce bu toplumda yaşayan bedevi şairlerin bıraktıkları, sonraları seviyelerine zor erişilebilen şaheserler bunun en büyük kanıtıdır. Bu şiir sanatı, Cahiliye devri denen İslam'dan önceki dönemde, birçok bakımdan gelişmesini tamamlamış; sonra da söz konusu şiir geleneği büyük bir değişikliğe uğramadan İslami dönemde de devam etmiştir.²⁰

Sözünü ettiğimiz bu şiir geleneği İslamiyet'in ilk dönemlerinden itibaren ashab tarafından Kur'an tefsirlerinde de kullanılmaya başlanmış; hatta anlatıldığına göre İbn Abbas ve sahâbelerden bir kısmı Kur'an'da yer alan garip lafızların manalarını tespit için eski Arap şiirine başvurmakla kalmamış; diğer sahâbeleri de şiirle istihada teşvik etmişlerdir. Bu husus ashabtan sonra tabii dönemde de devam etmiş; böylece ilk dönemlerden itibaren ortaya konan bu gelenek hemen hemen her devirde kendini göstermiştir.²¹ Tâhir b. Âşûr'un 30 ciltlik tefsirine baktığımızda bu yönteme eserinde öncelik verdiğini ve bu yöntemle yaptığı yorumların tefsirinin büyük bir kısmını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Mesela İbn Âşûr, namaz olarak tercüme ettiğimiz الصلاة / kelimesini açıklarken bu kelimenin ism-i câmid oluşunu Cahiliye şairlerinden A'sâ'nın şu şiiriyle örneklendirir:

“Benim dünyadan göçme zamanım yaklaştığı hâlde kızım diyor ki:

Ey Rabbim, babamdan hastalıkları ve acıları uzaklaştır.

Ey kızım, bana yaptığın salâtın (duanın) aynısı sana da olsun.

¹⁵ Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümü, *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1-5, II, 159.

¹⁶ İbrâhîm b. İbrâhîm Kureybî, *Merviyâtü Gazveti Benî Mustalik ve Hiye Gazvetü'l-Müreysi*, Medine ty., s. 89-100.

¹⁷ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîrve't-Tenvîr*, V, 48.

¹⁸ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîrve't-Tenvîr*, V, 48-49.

¹⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 231.

²⁰ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 320.

²¹ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 320-321.

Uyuyarak istirahat et. Çünkü kişinin yanının yatmaya ihtiyacı vardır.”²²

O, Arap kelimelerinde dua anlamını açıklarken de yine A‘şâ’nın,

ك طَوْرًا سَجُودًا وَطَوْرًا جُورًا / يَزَاوُحُ مِنْ صَلَوَاتِ الْمَلِي ... şeklinde şiirinden örnek getirerek izah eder ve *salât* kelimesinin ibadet anlamını da açıklamış olur. Ayette kıyam, kıraat, rükû, sükud ve selam vermeyi içine alan özel ibadet anlamında kastedilen *salât* kelimesinin kullanılıp kullanılmadığı konusunu ise İbn Fâris’ten bir nakilde bulunarak Cahiliye Araplarının *salât* kelimesini atalarından miras yoluyla lügatlerinde bulduklarını, rükû ve secde anlamında *salât* kelimesini bildiklerini belirtir.²³

Yine aynı mealde Arap şairlerinden Nâbiğa’nın,

“Ya da sadeği içinde bir inci ki onu bulan dalgıcı sevinçlidir

O inciyi ne zaman ki görür sevinçten sesini yükseltir ve secde eder.”²⁴ şeklindeki şiirinden örnek vererek *salât* kelimesine rükû ve secde anlamında tanımlama getirdiklerini, sadece bu kullanımlardan Arapların şeriatın getirdiği sayı ve vakit şeklinde teşri edilen *salât*’ı tanımlamadıklarının kesin bir şekilde anlaşıldığı çıkarımında bulunur.²⁵

Kur’an-ı Kerimde Hz. İbrahim’in (a.s.) Hz. Peygamber’den haber verdiği ayetlerden biri olan رَبَّنَا لِيقِيمُوا الصَّلَاةَ şeklindeki²⁶ ayette yer alan *salât* ifadesine dikkat çekerken Yahudilerin kendi aralarında özel bir şekli de bulunan ve namaza benzeyen dini bir ritüellerinin bulunduğu, havralarını da *salât* diye isimlendirdikleri bilgisine yer verir. Ayrıca Hristiyanların Araplar arasında bulunmalarının bu kelimeyi anlamalarında etkili olduğunu ve onların bu etkilerinin Nâbiğa’nın, Nu’mân b. Harîs Gassânî’nin ölümünden bahsettiği şiirinin bir bölümünde geçen, قَابٌ مُصَلَّوَةٌ / şeklindeki²⁷ ifadeden hareketle namaza benzer bir ritüelle cenaze üzerine dua eden ruhbanların varlığını gösteren ifadesine eserinde yer verir. Yukarıda yer verdiğimiz tüm bu veriler ışığında istikra (tümevarım) yöntemiyle Cahiliye Araplarının, *salât*, secdeyi kesinlikle bildikleri şeklinde konuyla ilgili tezini ifade eder.²⁸

İbn Âşûr’un bu konuda dil âlimlerinin izahlarına da yer verdiğini görüyoruz. Yine *salât* kelimesini izah ederken dil âlimlerinin *salât* kelimesinin iştikakı konusunda tereddüt ettiklerini, bir grup dil âliminin *salât* kelimesinin sırtın ortasında kalın bir damarın adı olup kuyruk sokumu kemiğinin etrafında ikiye ayrılan bu kalın damarın adı olan *salâ* kelimesinden türediğini kabul ettiklerini, namaz kılanın rükûa eğildiğinde ve benzeri şeyleri yaparak hareket ettiğinde bu damarın hareketiyle bağlantı kurularak bu damarın ismiyle namazın ilişkilendirildiği bilgisini verir. Bu ilişkiyi de Arap lügatindeki benzer bir kullanımla şöyle izah eder:

Kişinin bir şeye karşı büyükleme durumunda Arap lügatinde “*enifemin keza*” şeklindeki ifadeden hareketle *enf* (burun) kelimesinin bu tabirde seçilmesinin sebebinin de zıkr-i cüz irâdetü’l-kül kabilinden kişi kibirlendiğinde burnunu havaya kaldırması sebebiyle bu şekilde ifade edildiğinden örnekle *salât* kelimesinin de benzer bir anlamdan dolayı bahsi geçen *salâ* adlı damarın rükû ve benzeri hareketlerle olan ilgisi sebebiyle türetildiği şeklinde izah eder. Getirdiği bu örnekle o, *salât* kelimesinin iştikakının bu damarın ismi üzerinden gerçekleştirildiği kabul edilirse câmid kelimedenden türemiş olacağını ve iştikaka müsait olmadığını belirtir.²⁹

Salât kelimesiyle dua etmenin anlaşılması durumunu ise duanın beraberinde derin saygıyı, eğilmeyi, tezellülü gerektirmesi sebebiyle anlam genişlemesine uğraması sonucu bu anlamı kazandığını söyler. İsm-i câmid olan *salât* kelimesinden *sallâ* fiilinin türetilerek namaz kılanan *musallî*

²² Zekeriyâ, Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b., *Mu‘cemüme‘ayisi’l-luga*, S-L-Y md. (Tahkik: Abdüsselâm Muhammed Hârûn), Daru’l-Fikr, Kahire, 1979, I-VI, c. III, s. 300; İbn Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîrve’t-Tenvîr*, c. 1, s. 229.

²³ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîrve’t-Tenvîr*, c. 1, 229.

²⁴ Nâbiğa ez-Zübyânî, *Divânü’n-Nâbiğa ez-Zübyânî*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut/Lübnan, 1991, 71.

²⁵ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîrve’t-Tenvîr*, c. 1, 229.

²⁶ İbrahim, 14/37.

²⁷ Nâbiğa ez-Zübyânî, *Divânü’n-Nâbiğa ez-Zübyânî*, 42.

²⁸ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîrve’t-Tenvîr*, I, 230; Hac, 22/40.

²⁹ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîrve’t-Tenvîr*, I, 230.

denilmesini de *musallî* kelimesinin atların uyluğu manasını taşıması sebebiyle at yarışlarında arkada olan atın başının öndeki atın uyluğunun hizasına gelmesinden dolayı *musallî* diye isimlendirildiğini, arka safta namaz kılanın başının da bir ön saftaki kişinin arkasında oluşu sebebiyle atların peş peşe koşarken buldukları duruma benzerliğinden hareketle bu şekilde bir iştikak yapıldığı bilgisine yer verir. Bu görüşün Arap sözünden özetlenen bir şey olduğunu, bu şekildeki iştikakın da câmid kelimedenden türetilmesi sebebiyle aslı itibarıyla yine iştikaka müsait olmadığını ispat sadedinde ayrıca belirtir.³⁰

İbn Âşûr'un *salât* kelimesinin iştikakı konusuna da girdiğini ve tefsirinde kelimenin türemiş olabileceği ihtimaller üzerinde durduğunu da görmekteyiz. O, *salât* kavramının iştikaklarından biri olabileceği söylenen *salveyn* (uyukları hareket ettirmek) kelimesi hakkında Râzî'nin, tefsirinde bu iştikak hakkında yaptığı bir eleştiriye şöyle yer verir: "Bu görüş Kur'an'ın hüccet olması hususunda büyük bir tenkide yol açar. Çünkü *salât* kelimesi, insanların dilinde çok kullanılan lafızlardan biridir. Onun, 'uyuklarını hareket ettirmek' manasından iştikak ettiği iddiası, rivayet ehli (dilciler) arasında pek bilinmeyen bir açıklama tarzıdır. Eğer, *salât* kelimesinin manasının, aslında bu şekilde olduğunu, sonra bu anlamın ancak birkaç kişi tarafından bilinebilecek kadar gizli ve silik kaldığının söylenmesini caiz görürsek, bu durum diğer lafızlarda da caiz olur. Eğer bunu caiz görürsek, bu lafızların Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında, başka manalar için icat edilmiş olduğu, bu lafızlardan Allah'ın muradının bu manalar olduğu; ne var ki bu manaların, *salât* lafzında olduğu gibi, zamanımızda gizli kalıp silik bir hâle gelmiş olabileceği ihtimallerinden ötürü, bu lafızlardan Allah'ın muradının, şu anda anladığımız manalar olduğunu söylememizin mümkün olmadığı vehmini vereceği gibi bir eleştiri de getirir."³¹

Râzî'nin kelimenin iştikakı konusunda bu iştikakı rivayet ehli (dilciler) arasında pek bilinmeyen bir açıklama tarzı olmasından dolayı reddettiğini belirttikten sonra Beydâvî'nin *salât* kelimesinin ikinci anlamı olan *salveyn* (uyukları hareket ettirmek) kelimesinden iştikakın *sallâ* kökünden gelen ve dua anlamında olan birinci anlamına göre daha meşhur olmasının ikinci anlamdan nakilde bulunmaya zarar vermeyeceği şeklindeki konuyla ilgili ifadelerine³² de yer vererek kendisi meşhur olmuş bir lafzın gizli bir manadan menkul olmasına engel bir durumun bulunmadığına, çünkü meşhur olma konusunda itibar edilenin kullanımın yaygınlığı olduğuna dikkat çekerek iştikak konusunun ilmî bir konu olduğunu vurgulamaya özen gösterir.

Bu bağlamda Mushaflarda *salât* kelimesinin iştikakını göstermek üzere *الرَّبَا، الرَّكَاةَ* ve *الْحَيَاةُ* kelimelerinin yazılışlarının aksine *vavlı* olarak *الصَّلَاةُ* şeklinde yazılışına dikkat çekerek kelimenin yazılışının bu şekilde tercih edilmesini iştikakının bu kökten olduğunu teyit eden bir veri olarak değerlendirir ve iştikak konusuyla şeriatın bu kelimelere farklı anlamlar yüklemesinin birbiriyle karıştırılmaması gerektiğine bir delil olarak gösterir.³³

Salât kelimesinin köklü bir morfolojisini ortaya koyması tefsirindeki izah usulünü ortaya koyan bir örnek olarak burada zikredebileceğimiz örneklerden biridir. *Salât* kelimesi özelinde getirdiği bu kapsamlı izahattan da anlaşılacağı gibi diğer tefsirlerden farklı olarak kelimeler üzerinden farklı sahalardan geniş bir izah skalası takip ederek konuların anlaşılması hususunda farklı bir yaklaşım benimsediğini söyleyebiliriz.

Yukarıda İbn Âşûr'un tefsirindeki usulünü göstermesi açısından örnek olarak yer verdiğimiz *salât* kavramını ele alış usulüne baktığımızda izlediği metodun, kelimenin izahında öncelikle Arap şiirini çokça kullandığını görmekteyiz. Bu usulüyle onun Kur'an'ın nazımının üstünlüğünü göstermeye çalıştığını söyleyebiliriz.

Kur'an-ı Kerim'in dilinin Arapça olması nedeniyle yine verdiğimiz *salât* örneğinde açıkça görüldüğü üzere İbn Âşûr için eski Arap edebiyatı ve özellikle de Cahiliye Arap şiiri, Kur'an'ın

³⁰ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîrve't-Tenvîr*, I, 230-231.

³¹ İmam Muhammed Razi Fahrudin b. Allame Ziyauddin Ömer, *Tefsîru'l-Fahri'r-Razi*, 1-32 Daru'l-Fikr, y. 1981, II, s. 33.

³² Nâsirüddîn Ebû Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî eş-Şafîî el-Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, I-V, Daruihyau't-Turasi'l-Arabi, ty.,II, 33.

³³ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîrve't-Tenvîr*, I, 231.

lafızlarının tefsirinde büyük bir önem taşımaktadır. Bu sebeple Cahiliye Arap şiiri, müfessirimizin ayetleri tefsirinde mutlaka müracaat ettiği kaynaklardan biridir. İbn Âşûr, tefsirinde manayı tespit ve tercih için eski Arap edebiyatı ile Cahiliye Arap şiirinden sonra hadis-i şeriflere de çoklukla müracaat etmektedir.³⁴

5. Kur'an'ı Nüzul Sebepleriyle Yorumlama Yöntemi

Esbâb-ı nüzûl Hz. Peygamber'in risalet döneminde vuku bulan ve Kur'an'ın bir veya birkaç ayetinin yahut bir suresinin inmesine yol açan olayı, durumu ya da soruyu ifade etmek üzere kullanılır. Ayetlerin büyük bir kısmı özel bir olaya, konuya, dolayısıyla belirli bir sebebe bağlı olarak inmeyip genellikle insanları muhtaç oldukları hususlarda bilgilendirmek, eğitmek, aydınlatmak, yönlendirmek veya uyarmak maksadıyla vahyedilmiştir. Böylece aslında Kur'an'ın herhangi bir ayetinin sebepsiz ve hikmetsiz şekilde indiği düşünülemezse de esbâb-ı nüzûl tabiri özellikle belirli bir sebebe bağlı olarak inmiş bulunan âyetler için kullanılır.³⁵

Kur'an'ın nüzul sürecinin diğer semavi kitaplar gibi bir defada tamamlanmayıp 23 yıla yayılmış olması büyük hikmetlere mebnidir. İnsanların yaşadıkları olaylarla iç içe ve bu olaylara cevap olacak şekilde bazen duyulan ihtiyaçtan dolayı sorulan bir soruya, bazen de açıklanması gereken insanların faydası için yaşanan bir duruma cevap olacak şekilde peyderpey indirilmesi insanlık tarihi açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte insanlığa en güzel örnek olarak tanıtılan bir peygamberin hayatını ve yaşadıklarını içine alarak inmesi ve bunları kayda geçirmesinde hem o zaman insanının hem de kıyamete kadar gelecek insanların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde bizzat hayatın içinden örneklerle indirilmesinde çok büyük bir rahmet vardır.

Hüküm teşrii, hüküm tahsisi, Allah'ın kelamının anlaşılması gibi yönler düşünüldüğünde tefsir ilminde, sebab-i nüzulün ayeti izah ve beyan etmesi bakımından lüzumu çok önemlidir. Zaten tefsir sahasında sahabeyi yükselten en mühim amil de budur. Onlar Hz. Peygambere bir ayet nazil olduğunda, nüzule sebep olan hadiseyi ve sebebini, sual soranın durumunu ve suali sormasındaki sebebi bilirlerdi. Değişik sebeplerle ve çeşitli hadiselerle göre nazil olan ayetler ayrı ayrı hükümleri ihtiva ederlerdi. Sahabenin bazısı ve bilhassa daima Hz. Peygamberin yanında bulunan sahabe, hükümlerle sebepler arasındaki münasebeti tesis edebilmişti.³⁶

Kur'an'ın nüzul sebeplerini bilmek, kişiye Kur'an'ı doğru anlamada önemli avantajlar sağlar.³⁷ Ansiklopedik bir Kur'an tefsiri, hem klasik hem de çağdaş anlayışın hâkim olduğu bir tefsir olarak nitelendirilen bir eserin müellifi olan İbn Âşûr'un böyle bir eserde ayetlerin esbâb-ı nüzulüne yer vermemesi ve ayetlerin ahkâmını tespit etmede kullanmaması düşünülemez. Tâhir b. Âşûr eserinde ayetleri esbâb-ı nüzul doğrultusunda anlamaya çalışırken bununla birlikte ayete geniş bir anlam skalasını katmayı da ihmal etmemektedir. Bu konuda İbn Âşûr'un tartışmalı olan teyemmümün teşriinin hangi ayetle olduğu konusunda esbâb-ı nüzulden faydalanarak teyemmümün teşri faaliyetini izah etmesini zikredebiliriz.

O, Teyemmümün Nisâ' suresinin 43. ayetiyle meşru kılındığı, Mâide suresi 6. ayetiyle de hükmünün takrir edilip güçlendirildiğini savunur. Bu konuda teyemmümün h. 6. senede Müreysi Gazvesi'nde meşru kılındığı yönündeki esbâb-ı nüzul bilgisinden hareketle Hz. Âişe'den gelen Müslümanların bu gazve sırasında konakladıkları yerde su bulamamaları üzerine teyemmümün ayetle meşru kılındığı,³⁸ Hz. Âişe'den ayetin sebebi nüzulü hakkında "Allah teyemmüm ayetini inzal buyurdu. Herkes bunun üzerine teyemmüm etti." şeklinde gelen, iki ayrı sahih rivayet³⁹ üzerine bazı âlimlerin,

³⁴ Havvas Berri, *el-Mekâyisü'l-Belâgiyye fi Tefsiri't-Tahrirve't-Tenvir li-Muhammed Tâhir İbnÂşûr*, s. 94.

³⁵ Muhsin Demirci, "Esbab-ı Nüzûl", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1995, XI, 360.

³⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 116.

³⁷ Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. MuhammedEbu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1408/1988, I/22-23; Muhammed Abdulazim ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-'İrfân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk.: FevâzAhmedZimerli, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1415/1995, I/89-91.

³⁸ İbnÂşûr, *Tefsiru't-Tahrirve't-Tenvir*, IV, 140.

³⁹ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "Teyemmüm", 1; "Ashâbu'n-Nebi", 5; "TefsiruSûreti'l-Mâide", 3; "Hudûd", 39; "Nikâh", 125; Muslim, "Hayz", 108; Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, İstanbul 1992, "Teyemmüm", 23; Ahmed b. Hanbel, *MüsnedüAhmed b. Hanbel*, İstanbul 1992, VI, 179; Ahmed b. Ali en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*,

“Müslümanlar abdesti bu ayetten önce sünnetle bildikleri için teyemmüm ayeti indi dediler de abdest ayeti indi demediler.” şeklinde açıklamalarının bulunduğu tespitini yapmaktadır.

İbn Âşûr’un teyemmümde sadece ellerin ve yüzün mesh edilmesi ile yetinilmesi konusu üzerinde dururken de Müreysi Gazvesi’nde Müslümanların yanlarında su bulunmadığı için abdest alamadıkları, bu yüzden de namaz kılamayacak bir duruma düşmeleri sebebiyle Allah Teâlâ temiz toprakla temizlenmeyi anlatan bu ayeti indirdi⁴⁰ şeklinde Ammâr b. Yâsir’den gelen rivayete yer vererek bu rivayetin teyemmümün şer’î ahkâm ve teabbudilik açısından diğer ahkâmlardan farklı olduğu konusunda kendisini ikna ettiğini belirtir. Hatta bunun kanaatini kuvvetlendirdiğini belirterek ahkâm açısından teyemmümü sembolik bir temizlik şekli olarak farklı bir sınıflandırma başlığı altına alır.⁴¹

6. Kur’an’ı Yazım ve Kıraat Farklılıklarıyla Yorumlama Yöntemi

Tâhir b. Âşûr’un tefsirinde yer verdiği diğer bir veri alanı da ulema arasındaki kıraat farklılıklarıdır. Bu konuyla ilgili bir örnek verecek olursak mesela, abdest konusuyla ilgili ayette zikredilen yıkanması ve mesh edilmesi istenen diğer abdest organları hakkında *وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ* ifadeleri için abdest organlarından ayaklar için kelimenin başındaki *vâv* atf harfi sebebiyle kelimenin “ercüleküm/ercüliküm” şeklinde atıfla ya da atıfsız okunabilen iki farklı kıraatten kaynaklı olarak, “Ayakların yıkanması mı yoksa meshedilmesi mi gerekir?” şeklindeki ahkâm konusundan da bahsetmiştir.

O, iki farklı kıraatten biri olan *وَأَرْجُلِكُمْ* şeklindeki fethalı kıraatte, (*fağsilû*) ayakları da, yüz ve el gibi yıkayın anlamının; *وَأَرْجُلِكُمْ* şeklindeki esreli kıraatte ise (*vemsehû*) ayakları da, baş gibi meshedin şeklinde atf harfinden kaynaklı farklı iki hükme ulaşıldığı bilgisini verdikten sonra bu ihtimaller üzerinde durur. Ayetin zahirî esas alındığında *ercüliküm* şeklinde ayakların mesh edilmesi ile yetinilmesinin mümkün olduğunu, dolayısıyla ayaklar hakkındaki hükmün yıkamak değil mesh edilmeleri olduğunu belirtir. İbn Abbas, Enes b. Mâlik, tâbiinden İkrime, Şa’bî ve Katâde’nin bu kıraati esas aldıklarının nakledildiğini söyler. O, bu görüşü benimseyenler arasında zikrettiği Enes b. Mâlik’ten iki rivayete yer verir. Bu iki rivayetten biri olan Haccâc’ın, Ehvaz denilen yerde verdiği hutbede abdestten bahsederken, “Yüzlerinizi ve ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da yıkayın, çünkü âdemoğlunun ayaklarından kirlenme ihtimali daha yüksek herhangi başka bir uzvu yoktur. Bu bakımdan ayaklarınızın iç tarafını, üstlerini ve topukları yıkayın.” şeklinde konuştuğu bilgisi Enes b. Mâlik’e ulaştı, “Allah doğru söylemiştir. Haccâc ise yalan söylemiştir.” rivayetine yer verirken Enes b. Mâlik’in ayakların yıkanması gerektiği yorumuna tepki içeren *ve erculikum* şeklindeki kıraati savunduğu rivayetten bahseder.

İbn Âşûr bu konuda ayrıca “Kur’an mesh ile nazil olmuş, sünnet ise yıkamayı emretmekle bize ulaşmıştır.” şeklinde yine Enes b. Mâlik’ten ikinci bir rivayete de yer verir. O, bu konuda sahih hadis kitaplarında bulunan ve abdest alırken topuklarını yıkamadıkları belli olan bir topluluğu Hz. Peygamber gördüğünde, “*Ateşten çeceklerinden dolayı topukların vay hâline! Abdestinizi iyice alınız.*” diye yüksek sesle iki defa bağırdığı şeklindeki hadisini⁴² hatırlatır ve “Bu kıraat için en güzel te’vilin ayakların mesh edilmesinin sünnetle nesh edilmiş olmasıdır.” şeklinde konuya olan yaklaşımını açıkça ifade eder. Yine o, İmâmiyye (Ca’feriyye) Şiasının ayakların yıkanmayı çıplak olarak üzerlerine meshedilmesi gerektiği görüşü ile iki kıraatten her birini iki ayrı rivayet gibi değerlendirerek birini tercih ettirecek bir şey mümkün olmadığında yıkamak ile mesh etmek arasında

İstanbul 1992, “Tahâret”, 194; Buhârî, “Teyemmüm”, 2; “TefsiruSüreti’n-Nisâ”, 10; “Nikâh”, 65; “Ashâbu’n-Nebî”, 30; “Libâs”, 58; Muslim, “Hayz”, 109; EbûDâvûd, Süleymân b. Eş’as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, Beyrut, 2009, “Tahâret”, 121; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbnMâce, *es-Sünen*, İstanbul, 1992, “Tahâret”, 90; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *es-Sünen*, İstanbul, 1992, “Tahâret”, 67; Nesâî, “Tahâret”, 204.

⁴⁰ EbûDâvûd, “Tahâret”, 121; İbnMâce, “Tahâret”, 90; Nesâî, “Tahâret”, 196; Ahmed b. Hanbel, IV, 320.

⁴¹ İbnÂşûr, *Tefsîru’t-Tahrîrve’t-Tenvîr*, IV, 140-141.

⁴² Buhârî, “İlm”, 3; “Vudû”, 27; Müslim, “Tahâre”, 25-30; EbûDâvûd, “Tahâre”, 46; Tirmizî, “Tahâre”, 31; Nesâî, “Tahâre”, 89; İbnMâce, “Tahâre”, 55; *Muvatta’*, “Tahâre”, 5; *Müsned*, II, 193; III, 316.

muhayyerlik bulunduğu şeklindeki İbn Cerîr Taberî'nin görüşleri⁴³ dışında tâbiîn asrından sonra tüm fukahanın abdest alırken ayakların yıkanmasının vacip olduğu görüşünde icma ettiklerini de bu konu bağlamında ayrıca belirtir.⁴⁴

Makalemizin el verdiği ölçüleri gözeterek yer vermeye çalıştığımız örneklerden anlaşılacağı üzere müfessirimiz İbn Âşûr, Kur'an'ın anlamlarını ortaya koyabilmek için tefsir ilminin İslam literatüründe kendine özel geliştirip ortaya koyduğu birincil yorumlama yöntemleri üzerinden eserini kaleme almıştır. Bununla birlikte sahip olduğu ilmi donanımla kendi gördüğü ve hissettiği ayetlerin ince nüktelerini de okuyucuya aktarabilmek için ikincil yorumlama yöntemlerini de eserinde kullanmıştır. İbn Âşûr bu bağlamda Arap edebiyatı ve belagatine, Cahiliye şiirine, önceki müfessirlerden ve diğer ulemeden nakledilen görüşlere, sahabe görüşlerine, tâbiîn görüşlerine ver verme, önceki kitaplarda yer alan ahkâm konularına değinme şeklindeki ikincil kaynaklardan faydalanma gibi diğer yorumlama yöntemlerine de tefsirinde yer vermiştir.

Sonuç

Buraya kadarki incelemelerimizde gördük ki Tâhir b. Âşûr bir müfessir olarak Tefsir usulü kitaplarında yer alan Kur'an'ı yorumlamak başlığı altında yer alan Kur'an'ı yorumlama yöntemleri alt başlığında belirtilen hem Mevzii/Parçacı Yorum Yöntemini hem de mevzûî /konulu yorum yöntemine eserinde yeri geldiğinde yer vermiştir. Nitekim makalemizde yer verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı üzere müfessirimiz mevzûî /konulu yorum yöntemin alt başlıkları olan dilbilimsel tahliller yapmak, kelime ve terkipleri incelemek, belagat nüktelerini değerlendirmek, tarihi referanslara atıfta bulunmak, sünnet, sahabe sözleri, tâbiîn görüşleri, kadîm Arap şiiri, yorumda bütünselliği esas almak, konunun unsurlarını belirlemek, nasları tespit ve tasnif etmek, ayetlerin tarihi bağlamlarını dikkate almak, kıraatlerden yararlanmak gibi Kur'an'ı yorumlama yöntemlerinden hareket ederek tefsirini oluşturmuştur.

Tâhir b. Âşûr'un eserini kaleme alırken eserinde uyguladığı alıntılama tekniği modern alıntılama tekniklerine uygundur. Şöyle ki;

1- Bir ahkâm ayeti hakkında öne sürülen görüşleri her zaman aynı formatta vermez. Bunu kimi zaman isimlerle birlikte zikrederken kimi zaman da mezheplerin görüşleri şeklinde bir araya getirir. Yeri geldiğinde uygun görmediği görüşü-bu görüş sahibi mezhep imamı bile olsa eleştirmekten geri durmaz.

2- Yer verdiği rivayetlerin devamında gelen ve konunun bağlamıyla ilintili olmayan kısımlar yer vermeyerek sadece ilgili yeri vermekle yetinir. Metin senetlerini ve aktardığı bilgilerin isimlerinden bahsetse de aldığı kaynaklara dipnot ta yer veremez, onu araştırmacılara havale eder.

3- Ayetle ilgili her tahlile yer vermez, yer verdiği tahlillerden de bir bütünlük sağlayarak oluşan dini hüküm hakkında duru bir görüş elde edilmesine katkı sağlar.

Tâhir b. Âşûr'un Kur'an'ı tefsir ederken tün veri kaynaklarına müracaat etmesi, böylelikle sübjektiflikten kaçınması eserinden övgüyle bahsedilmesi noktasında önemli ve değerli bir referans noktasıdır. Bununla birlikte, ayetleri açıklarken hem tarih hem de coğrafya ilimlerinden, kevnî ayetleri açıklarken pozitif bilimlerin verilerinden yararlanması da eserine artı bir değer katmaktadır. Aynı şekilde bazı ayetleri açıklarken İslam'ın genel ilkelerinden ve fikhî kaidelerden de yararlanması da eserin önemli bir çalışma olduğu düşüncesini destekler mahiyettedir.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, İstanbul, 1992.

⁴³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîrû't-Taberî, Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli'Âyi'l-Kur'ân*, (Tahkik: Dr. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî), 1-24, Merkezü'l-Buhûsve'd-Dirasâti'l-Arabîyyetive'l-İslâmiyyebiDâri'l-Hicr, Kahire 2001, VIII, 198.

⁴⁴İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîrve't-Tenvîr*, V, 52.

- Âşûr, Muhammed Tâhir, *Hâşiyetü't-Tavzîhve'tTashîh li-Müşkilât-i Kitâbi't-Tenkîh*, Tunus, 1341/1922.
- Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîrve't-Tenvîr*, Dâru's-Sahnûn, Tunus, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'îl, *el-Edebü'l-Müfred*, Daru's-Sadik, Beyrut, 2000.
- Berri, Havvas, *el-Mekâyisü'l-Belâgiyye fî Tefsîri't-Tahrîrve't-Tenvîr li-Muhammed Tâhir İbnÂşûr*, el-Müessesetü'l-Arabiyyeli'd-Dirâsât, Beyrut 2002.
- Beydâvî, NâsirüddînEbûHayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazî eş-Şafîî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, I-V, Daruihyau't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, ty.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara, 2009.
- Cemal, Ebû Hasan, "İmam Tâhir b. Âşûr", *Mecelletü'l-Ürdüniyye fî Dirâseti'l-İslâmiyye*, Ürdün, 2009.
- Coşkun, Ahmet, "et-Tahrîrve't-Tenvîr", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010.
- Coşkun, Ahmet, "İbnÂşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1999.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.
- Demirci, Muhsin, "Esbab-ı Nüzûl", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2011.
- EbûDâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 2009.
- Ğâlî, Ebû'l-Kâsım, *MinA'lâmi'z-Zeytûne: Şeyhu'l-Câmi'i'l-A'zâm Muhammed Tâhir b. Âşûr, Hayâtuhû ve Âsâruhu*, DârulbnHazzm, Beyrut 1996.
- İbnü'l-Arabî, Ebûbekir, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitâbi'lİlmiyye, Beyrut, 2003.
- İbnMâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.
- Karaman-Çağrıçı-Dönmez-Gümüş, Hayrettin-Mustafa-İbrahim Kâfi-Sadrettin, *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Karaman, Hayrettin, *İslam Hukuk Tarihi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1989.
- Kureybî, İbrâhîm b. İbrâhîm, *MerviyyâtuGazveti Benî Mustalik ve HiyeGazvetu'l-Müreyysi'*, Medine,ty.
- Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, İstanbul, 1992.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Thk. Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî, Dârulhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1431/2010.
- Nesâî, EbûAbdirrahmânAhmed b. Şuayb, Ahmed b. Ali, *Sünenü'n-Nesâî*, İstanbul, 1992.
- Râzî, İmam Muhammed Razi Fahrüddin b. Allame Ziyauddin Ömer, *Tefsîru'l-Fahri'r-Razi*, 1-32, Daru'l-Fikr, y. 1981.
- Taberî, EbûCa'fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîrü't-Taberî, Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli'Âyi'l-Kur'ân*, (Tahkik: Dr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Merkezü'l-Buhûsve'd-Dirasâti'l-Arabiyyetive'l-İslâmiyyebiDâri'l-Hicr, Kahire 2001.
- Tirmizî, Ebûİsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Câmi'u's-Sahîh*, MatbaatuMustafa'l-Bani'l-Halebi ve Evladuhu, Kahire, 1937.
- Zekeriyâ, Ebû'l-HüseynAhmed b. Fâris, *Mu'cemümeqayisi'l-luga*, S-L-Y md. (Tahkik: Abdüsselâm Muhammed Hârûn), Daru'l-Fikr, Kahire, 1979, I-VI, c. III, s. 300.
- Zerkânî, Muhammed Abdulazim, *Menâhilü'l-İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk.:FevvâzAhmedZimerli, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1415/1995.
- Zerkeşî, Bedreddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk.: MuhammedEbu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1408/1988.

Zübyânî, Nâbiġa, *Dîvânü 'n-Nâbiġa ez-Zübyânî*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut/Lübnan, 1991.